

Кравцов Д.М.,
канд. юрид. наук., доц. кафедри трудового права
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

КОЛЕКТИВНА (БРИГАДНА) МАТЕРІАЛЬНА ВІДПОВІ- ДАЛЬНІСТЬ ЗА ПРОЕКТОМ ТРУДОВОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

За загальним правилом, працівники несуть матеріальну відповідальність за шкоду, заподіяну підприємству, установі, організації внаслідок порушення покладених на них трудових обов'язків. Відповідальність може наступати тільки за пряму дійсну шкоду, лише в межах і порядку, передбачених законодавством, і за умови, коли така шкода заподіяна підприємству, установі, організації винними протиправними діями (бездіяльністю) працівника (ст.130 КЗпП України).

В грудні 1976 року чинний Кодекс законів про працю України був доповнений статтею, яка регулювала питання колективної (бригадної) матеріальної відповідальності. І досі норми ст. 135² КЗпП України, переважно на підприємствах і в організаціях торгівлі, громадського харчування, матеріально-технічного постачання й інших галузях економіки є дієвим засобом забезпечення цілості майна роботодавця, коли індивідуальна матеріальна відповідальність не може її забезпечити. В цих випадках товарно-матеріальні цінності передаються під звіт колективу працівників, і відповідальність за їхню цілісність несе весь цей колектив, а не безпосередній заподіювач шкоди. При цьому, в установленому законодавством України порядку укладається договір про колективну (бригадну) матеріальну відповідальність.

По своїй природі колективна (бригадна) матеріальна відповідальність застосовується при спільному виконанні працівниками окремих видів робіт, зв'язаних із зберіганням, обробкою, продажем (відпуском), перевезенням або застосуванням у процесі виробництва переданих їм цінностей, коли неможливо розмежувати матеріальну відповідальність кожного працівника і укласти з ним договір про повну матеріальну відповідальність (стаття 135² КЗпП України).

Ст. 135² КЗпП України та наказ Міністерства праці України від 12 травня 1996 року № 43 «Про затвердження Переліку робіт, при виконанні яких може запроваджуватися колективна (бригадна) матеріальна відповідальність, умови її застосування і Типового договору про колективну (бригадну) матеріальну відповідальність» встановлюють, що колективна (бригадна) матеріальна відповідальність може запроваджуватися тільки за наявності од-ночасно наступних умов:

- а) спільне виконання працівниками певних робіт;
- б) неможливість розмежування матеріальної відповідальності кожного окремого члена бригади і укладення з ним договору про повну індивідуальну матеріальну відповідальність;
- в) наявність умов, необхідних для забезпечення повного збереження переданих цінностей;
- г) наявність згоди профспілкового комітету або іншого уповноваженого на представництво трудовим колективом органу на запровадження відповідальності.

Останнім часом інститут колективної (бригадної) відповідальності піддається серйозній критиці з боку вчених правників. Цей різновид матеріальної відповідальності все частіше називають репресивним інструментом в руках роботодавця. Працівники фактично, незважаючи на гарантії, які встановлені чинним законодавством України для осіб, з якими укладаються договори про колективну матеріальну відповідальність, позбавлені права вибору: профспілки, що дають згоду на запровадження цієї відповідальності є «кишеньковими», а так звана «згода» працівника в умовах високого рівня безробіття взагалі перетворюється на фікцію – працівник погоджується на будь-які умови роботодавця задля того, щоб забезпечити себе і свою сім'ю.

Незважаючи на критику, що існує в наукових колах, в законопроекті народних депутатів України В.Г. Хари, Я.М. Сухого, О.М. Стояна № 1108 від 4 грудня 2007 року «Трудовий Кодекс України», який Постановою Верховної Ради України № 4344 від 7 лютого 2012 року було включено до порядку денного десятої сесії Верховної Ради України шостого скликання, цей правовий інститут було збережено.

Ст. 407 проекту Трудового кодексу України (далі – ТК України), в порівнянні з чинною ст. 135² КЗпП України, не зазнала

докорінних змін, але слід відмітити наступні новели, які на нашу думку, носять переважно негативний характер:

1. Із тексту статті зник обов'язок власника погоджувати запровадження колективної матеріальної відповідальності з виборним органом первинної профспілкової організації (профспілковим представником) підприємства, установи, організації;

2. Зникла відсильна норма, яка регламентувала порядок нормативного визначення видів робіт, при виконанні яких роботодавець міг запроваджувати колективну матеріальну відповідальність;

3. Щоб уникнути колективної матеріальної відповідальності, працівник має довести відсутність своєї вини в незбереженні матеріальних цінностей, що суперечить положенню ст. 411 ТК України, яка тягар доказування покладає на роботодавця.

Разом з тим, неможна не відмітити і позитивної новели: норма ч.2. ст. 407 ТК України, на законодавчому рівні встановлює порядок визначення обсягів матеріальної відповідальності працівників структурного підрозділу або іншого відокремленого колективу, з якими був укладений договір про колективну матеріальну відповідальність.

Підсумовуючи сказане, вважаємо, що всі аргументи прибічників цього різновиду матеріальної відповідальності не витримують критики, оскільки само по собі існування колективної відповідальності суперечить чинній Конституції України – ч.2 ст. 61 Конституції України встановлює: «Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер». Ця правова позиція знаходить своє підтвердження і в міжнародних актах – рекомендація МОП «Щодо захисту заробітної плати» № 85 від 1 липня 1949 року зазначає, що: «Відрахування з заробітної плати порядком відшкодування втрат або шкоди, завданої продуктам, товарам чи обладнанню, які належать роботодавцеві, повинні дозволятися лише в тих випадках, коли може бути ясно доведено, що за спричинені втрати або завдану шкоду несе відповідальність саме той працівник».

Отже, мова йде про індивідуальний підхід до вирішення питання щодо відповідальності працівника та недопустимість притягнення до матеріальної відповідальності без вини.